L-għażla komprometttenti bejn id-dawl għammiexi u d-dlam konfortanti f'*Leli ta' Ħaż-Żgħir*

Stephen Bonanno

Ħaġa li tolqot lil diversi qarrejja li jaqraw *Leli ta' Ħaż-Żgħir* ta' Ġużè Ellul Mercer hija d-distanza li tifred l-impressjoni li l-qari mill-qrib tat-test iħalli fuqhom u x'tgħid il-kritika fuqu. Meta wieħed jaqra xi nkiteb fuq ir-rakkont iħoss li donnu sar sforz biex jiġi evitat li jiġu kkunsidrati possibbiltajiet oħra ta' interpretazzjoni li jibbilanċjaw jew saħansitra jikkontradixxu ċerti konklużjonijiet fil-verżjoni mogħtija mill-kritiċi. It-twarrib fil-ġenb ta' dawk is-sinjali fit-test li jistgħu jpoġġu f'dubju l-verżjoni stabbilita ssarrfet eventwalment fil-qabża bejn l-evidenza testwali u l-interpretazzjoni tal-kritiku. Mal-esklużjoni tiżdied il-possibbiltà li jitqanqlu s-suspetti fil-qarrej attent dwar kemm il-verżjoni tal-kritiċi tbiegħed minn, u mhux tqarreb l-interpretazzjoni lejn it-test. Il-qofol tad-distakk jikkonċerna l-aktar il-qari tal-figura ċentrali ta' Leli Braġ, kif maqbuda l-aktar permezz tax-xbieha tal-"emarġinat sublimi".[1]

Dan l-esej se jfittex li jistħarreġ il-possibbiltà ta' qari differenti li għandu jikkontradixxi l-interpretazzjoni uffiċjali.[2] Minn dan il-lat, il-kisba tal-għarfien u l-allegorija tal-għar marbuta magħha jaqdu sehem kruċjali fl-iżvijar tal-kritika mis-sors oriġinali. L-interpretazzjoni tal-użu minn Ellul Mercer tal-allegorija Platonika tidher li kkundizzjonat id-direzzjoni li l-kritika ġibdet it-test lejha. L-għan ewlieni ta' dan l-istudju hu li jistħarreġ l-impatt tal-interpretazzjoni tal-allegorija fuq il-mod li bih tiżvolġi l-kriżi li jġarrab Leli minħabba l-kisba tal-għarfien. Il-qofol fit-trattament tat-tema jintlaħaq fid-domanda l-għarfien għandux jibqa' jitfittex anki meta jista' jkun ta' dannu għal min ifittxu. Jekk

għal Platun, kif għad irid jintwera, il-bniedem għandu jibqa' jfittxu jkun xi jkun l-impatt imħolli, kemm jista' jingħad li r-rumanzier Malti jikkonferma din it-teżi kif jimplika Oliver Friggieri meta jisħaq li "r-rumanz jitbiddel kollu f'mixja ħerqana lejn l-għarfien"?[3] F'dan il-fil ta' ħsieb se tiġi miflija l-possibbiltà ta' avarija bejn il-valur li Platun jagħti lid-dawl li jgħammex fl-allegorija tiegħu u kif jiġġudikah Ellul Mercer, u x'impatt din id-differenza setgħet ħalliet fuq ir-rakkont.[4] Determinanti f'dan il-kuntest l-affermazzjoni jew in-negazzjoni tal-asserzjoni ta' Friggieri li "d-dubji li jippreżenta huma magħġunin ma' din il-ħtieġa li l-moħħ jinfetaħ biex jitgħallem jiddubita, u wara li jiddubita, jifhem".[5] Wieħed jittama li b'hekk tibda titqiegħed il-bażi għal qari li jqarreb aktar lejn is-sors oriġinali, fl-istess waqt li jintwera fejn u għala l-kritika setgħet tbiegħdet mit-test.[6] Hija t-tama wkoll li fil-perkors mittieħed tiġi ċċarata l-viżjoni awtorjali mħaddna, kif issuġġerita mill-evidenza testwali, rigward sehem il-kotba fil-konfront mal-Fidi. Is-sehem jista' jiġi determinat skont id-direzzjoni li lejha r-rumanzier jidher li jieħu l-protagonista li joħloq, hux lejn l-emarġinazzjoni sublimi jew il-prużunzjoni kundannabbli.

L-orjentament lejn il-viżjoni mhux-Platonika

Ir-relevanza tal-allegorija Platonika tal-għar għar-rumanz ta' Ellul Mercer tinstab fil-pożizzjoni mittieħda minn Platun rigward il-kisba tal-għarfien, kif imsarrfa permezz tad-dikotomija bejn id-dawl u d-dlam.[7] Il-kuntest li fih tiġi interpretata mir-rumanzier Malti jintrabat mat-tema tal-kisba tal-għarfien permezz tal-qari, li tidher li kienet tokkupa post ċentrali fil-ħsieb politiku tal-awtur. Ir-referenza għall-allegorija tqieset mill-kritika bħala xhieda tat-twemmin ta' Ellul Mercer fil-ħtieġa li l-poplu jinfeda permezz tat-tagħlim. Iżda kemm wieħed jista' jgħid li tul ir-rakkont il-valur implikat mill-oppożizzjoni binarja bejn id-dawl u d-dlam jibqa' jiġi rrispettat? F'dan is-sens l-isfida għall-qarrej hi ċara: kif jista' wieħed jirrikonċilja l-pożizzjoni li tisħaq fuqha l-kritika li t-tagħlim hu ppreżentat bħala pożittiv mal-ħsara li jġarrab Leli mill-istess tagħlim? Fi kliem ieħor, l-effett imħolli mill-qari fuq il-protagonista jsaħħaħ it-teżi tal-importanza favur il-ħtieġa tat-tagħlim jew idgħajjifha? Huma lkoll mistoqsijiet determinanti għall-qari tar-rakkont, u jistgħu jibdew jitwieġbu fid-dawl tat-tifsira tal-allegorija Platonika u x'għamel minnha l-awtur Malti.

Fit-tentattiv li jibdew jitwieġbu l-mistoqsijiet imsemmija se jinfela sa fejn ir-rakkont jimxi mal-allegorija Platonika, u jekk jaqbad triq oħra f'liema

punt jiddevja minnha u lejn fejn jipprova jeħodha. Minn dan il-lat għandu jkun determinanti x'jiġi enfasizzat u x'jitħalla barra mill-allegorija Platonika fir-referenza li ssir għaliha fir-rakkont ta' Ellul Mercer. Huwa evidenti li l-orjentazzjoni favur l-għarfien hi riflessa fir-rakkont tal-awtur Malti fil-pożizzjoni żvantaġġjuża tan-nies ta' Ħaż-Żgħir li tispikka fihom l-injuranza meta mqabbla mal-vantaġġi li joffri t-tagħlim. Dan jinħass pereżempju f'dawk is-siltiet li fihom Leli Braġ, għax jaqra, jintwera li hu konxju mill-isfruttament ta' min iħaddmu. F'dan il-kuntest il-kisba tal-għarfien tintwera bħala essenzjali għall-bniedem, imsaħħa bil-kuntrast mal-bqija tan-nies li tibqa' passiva għax nieqsa mill-għarfien. S'hawnhekk għalhekk ir-rakkont jista' jitqies li jimxi fuq l-istess binarju tal-allegorija Platonika. Kif isostnu tajjeb diversi kritiċi, l-għar mudlam fl-allegorija jista' faċilment jiġi interpretat li jirrappreżenta lil Malta kkaratterizzata mill-injoranza. Minkejja dan, kemm wieħed jista' jibqa' jgħid li r-rumanzier Malti jibqa' jsostni l-inklinazzjoni favur it-tagħlim mingħajr riżervi tul ir-rakkont kollu? Jekk il-kritiċi huma korretti li jkunu kategoriċi fit-teżi tagħhom li Ellul Mercer jiskjera ruħu daqstant favur it-tagħlim, għala l-enfasi min-naħa tal-awtur li l-qari ta' ċerti kotba qanqal il-kriżi f'Leli? U jissintetizza dan kollu, kemm wieħed jista' jgħid li l-interpretazzjoni li wasslet għat-teżi mbuttata mill-kritiċi tista' tiġi kkonfermata minn qari mill-qrib tat-test? Fit-tentattiv li tingħata risposta, l-istudju se jiffoka l-aktar fuq sehem il-fakultà razzjonali fil-viżjoni epistemoloġika-morali Platonika kif tinħareġ mill-allegorija tal-għar u fit-test Malti.

Ir-reazzjoni li jqanqal Terence Irwin għad-dilemma epistemoloġika-morali ġġenerata mill-allegorija tal-għar tista' tittieħed bħala spunt li jixħet dawl fuq ir-relazzjoni bejn il-pożizzjonijiet imħaddna minn Platun u Ellul Mercer. Il-qofol tal-problema jikkonċentra madwar il-possibbiltà li l-għarfien miksub mit-tħaddim tal-fakultà razzjonali jista' jikkawża ħsara f'min jaħfnu, kif maqbuda fl-allegorija Platonika permezz tax-xbieha tad-dawl li jgħammex. Il-filosfu Irlandiż jissintetizza l-implikazzjoni tal-eżitu tas-sitwazzjoni billi jindika d-diffikultà li l-pożizzjoni li jadotta Platun tista' tqanqal:

> *If we think it worth while to encourage an individual's efforts to find a rational justification for his own beliefs, we must face the possibility that sometimes he will find the wrong answers, and will have the wrong moral beliefs, which will not (in Plato's views) be in his interest.*[8]

Quddiem il-ħerqa li titfittex li tingħata ġustifikazzjoni razzjonali għal dak li fih wieħed jemmen, Irwin iwissi dwar il-possibbiltà li t-tweġibiet maħruġa mit-tiftixa jistgħu jmorru kontra l-interess ta' min jagħmilha. Hemm prezz li jrid jitħallas, u s-sitwazzjoni titlob li tittieħed pożizzjoni fuq kemm il-possibbiltà li t-tweġiba tkun żbaljata għandha jew m'għandhiex tikkomprometti lis-suġġett milli jipproċedi fit-tiftixa tiegħu. L-għażliet jistgħu jkunu tlieta, "*either to encourage autonomy, or to secure correct beliefs, or to aim at some compromise*".[9] Platun u Ellul Mercer jagħmlu l-għażla tagħhom, u l-pożizzjoni li jieħdu hija ċara u teħodhom f'direzzjonijiet opposti għal xulxin.

Mill-għażliet li jippreżenta Irwin, Platun huwa favur it-tiftix razzjonali tal-"Forma tat-Tajjeb" ikunu xi jkunu l-konsegwenzi.[10] Ir-riskju jibda jinħareġ meta dak li jibda jara l-priġunier ħieles jitqabbel mad-dellijiet li kien jara qabel: għalkemm l-oġġetti jidhru fis-sura li huma tassew u mhux kif apparentement huma, għall-ewwel il-vista tagħhom tweġġgħu u għalhekk jinħakem mix-xewqa li jirritorna lejn il-konfort tal-għar. Kemm hemm prezz xi jrid jitħallas fil-proċess tal-kisba tal-għarfien permezz tar-raġuni huwa aċċentwat mill-fatt li l-priġunier huwa sfurzat li jitla' t-telgħa li minnha jara x-xemx. Fuq kollox, Platun jagħti wieħed x'jifhem li fir-ritorn lejn l-għar il-priġunier jirriskja li jiġi rredikolat mill-bqija u saħansitra jinqatel, ladarba r-realtà kif perċepita minnu tistona mal-verżjoni tagħhom. Minkejja dawn id-diffikultajiet u r-riskji kollha l-pożizzjoni mittieħda hi kategorika favur il-proċess ta' razzjonalizzazzjoni. Platun permezz ta' Sokrate jistaqsi jekk l-għażla għandhiex tkun favur id-dawl li jiddiżorjenta, jgħammex u jweġġa' jew favur id-dlam li jaħbi l-Verità imma joffri s-sigurtà. Biex iwieġeb did-dilemma Platun jagħmel użu mill-ispirtu djalettiku tad-djalogu u jippreżenta s-sitwazzjoni li fiha l-għażla hi ċara:

> *"Won't he be more likely to feel, as Homer says, that he would far rather be 'a serf in the house of some landless man', or indeed anything else in the world, than hold the opinions and live the life that they do?"*
>
> *"Yes", he replied, "he would prefer anything to a life like theirs"*.[11]

Fir-risposta li jagħti Glawkun tinftiehem mingħajr ebda ekwivoċi l-pożizzjoni li jieħu Platun, jiġifieri li t-tlugħ lejn il-post li minnu l-bniedem jiġi espost għad-dawl li jikxiflu l-verità huwa rrakkomandat irrispettivament minn x'jistgħu jkunu l-konsegwenzi. Irwin jikkonferma l-orjentazzjoni lejn li tingħata prijorità lir-razzjonalizzazzjoni akkost ta' kollox meta jisħaq li "*Plato's*

main complaint against ordinary moral beliefs [...] is not that they are largely false or subversive, but that they are uncritical".[12] Ellul Mercer jersaq lejn viżjoni li hi dijametrikament opposta billi jikkunsidra l-impatt imħolli meta l-proċess razzjonali jwassal għat-tħaddin ta' prinċipji li skontu jkunu foloz. Fi kliem ieħor, filwaqt li Platun jinsisti fuq id-dimensjoni teleoloġika fil-proċess razzjonali irrispettivament minn x'jista' jikkawża, Ellul Mercer jinqeda bil-possibbiltà li r-riżultat ikun negattiv sabiex jikkundanna l-proċess razzjonali li jiġġenerah.

L-ewwel indikazzjoni tat-tbegħid tat-test Malti mill-viżjoni Platonika tibda tinħass fis-sekwenza li tippreċedi l-mument li fih issir referenza għall-allegorija tal-għar. Il-qarrej donnu jibda jitħejja mill-awtur sabiex tiġi stabbilita distanza mit-twemmin Platoniku fuq l-importanza tar-raġuni f'mixjet il-bniedem għall-kisba tal-għarfien. Id-distanza tissenjala ruħha fit-ton diskordanti ta' Kelinu Miksat li jiġi kkwotat li jistqarr li "ma għandix naqbel f'kollox mal-fehmiet li Platone mar juri fir-*Repubblika* tiegħu [...]".[13] Fis-sekwenza ma jiġix speċifikat fuq xiex ma jaqbilx. Minkejja dan, ir-referenza li ssir minn Pawlu Sulnata fl-istess sekwenza għad-distinzjoni Platonika bejn dak "li hu minnu tabilħaqq, jiġifieri mis-Sewwa li ma jqarraqx [...] minn dak li mhux għajr id-dell tas-Sewwa",[14] u r-reazzjoni immedjata ta' Kelinu li jerġa' jisħaq li ma jaqbilx f'kollox mal-fehmiet tal-filosfu tista' tkun indikazzjoni ta' lejn fejn jiġbed it-test ta' Ellul Mercer. F'dan il-kuntest dak li jimplika Friggieri fl-asserzjoni tiegħu li kkwotajt partijiet minnha aktar 'il fuq jista' jittieħed bħala provokazzjoni li tqanqal id-diskussjoni: "ir-rumanz jitbiddel kollu f'mixja ħerqana lejn l-għarfien, u d-dubji li jippreżenta huma magħġuna ma' din il-ħerqa li l-moħħ jinfetaħ biex jitgħallem jiddubita, u wara li jiddubita, jifhem".[15] Jekk bl-interpretazzjoni tat-test bħala "mixja ħerqana lejn l-għarfien" Friggieri jsostni li r-rumanz isegwi l-linja Platonika, x'dawl jista' jixħet il-bżonn tar-rumanzier li għal darba darbtejn jitfa' f'ħalq karattru importanti n-nuqqas ta' qbil għal dak li emmen fih Platun? Ir-rumanzier jaqbel mal-konvinzjoni ta' Platun li bir-raġuni l-bniedem jista' jasal biex jiddistingwi bejn is-"Sewwa li ma jqarraqx" u "dak li mhux għajr id-dell tas-Sewwa"? Marbuta magħha, kemm verament wieħed jista' jgħid li l-awtur tul ir-rakkont hu favur il-proċess razzjonali li jippermetti li "l-moħħ jinfetaħ biex jitgħallem jiddubita" kif jissuġġerixxi l-kritiku? Jekk Platun jippreferi li tkun mogħmi mill-verità milli agħmi minnha, kemm jista' jingħad li Ellul Mercer iżomm ma' din il-pożizzjoni jkun xi jkun il-prezz li jkollu jitħallas? Fi kliem ieħor, x'siwi jagħti r-rumanzier Malti lill-proċess ta' razzjonalizzazzjoni kkonfrontat mill-possibbiltà li tintilef il-fidi?[16] Minn dan

il-lat jista' jitqies kruċjali jekk id-dubji mqanqla jwasslux lejn l-affermazzjoni tal-fidi kif jissuġġerixxi Friggieri jew lejn it-telfien irrekuperabbli tagħha. Kif insistejt aktar 'il fuq, it-tweġibiet mogħtija għandhom jinsiltu fil-kuntest tal-possibbiltà ta' kuntrast bejn l-evidenza testwali u l-interpretazzjoni tal-kritika, bit-tama li tibda tixref ir-risposta li jipproponi Ellul Mercer għad-dilemma epistemoloġika-morali mqanqla minn Platun fl-allegorija tal-għar.

Il-mod riduttiv li bih tiġi rrakkontata l-parabbola tal-għar fit-test ta' Ellul Mercer, meta mqabbla mas-sors oriġinali, huwa r-raġuni ewlenija tad-diskrepanza bejn x'jingħad fit-test u kif ġie interpretat. Filwaqt li l-kritiċi jaqraw is-silta b'tali mod li jattribwixxu pożizzjoni ċara fuq id-dilemma Platonika, fl-istess silta l-awtur jevita li jikkommetti ruħu fuqha:

> Jekk xi qalbieni jiftillu jdur, jixref, u jħares fid-dawl ta' barra, il-qawwa ta' dan id-dawl għall-ewwel tgħammixlu għajnejh; iżda bil-ftit il-ftit jidra; u jibqa' sakemm joħroġ barra minnu nnifsu bil-ġmiel li jara.
>
> Jekk mill-ġdid jidħol fil-għar mal-bqija, jintebaħ li tilef id-dawl; li ma jistax jara iżjed dak li qabel kien jara bħall-bqija. U meta jibda biex jgħid x'ra, in-nies tinfexx tidħak, taħsbu qed jitlef, iżżommu b'miġnun ...[17]

Kif wieħed malajr jinnota tispikka mill-ewwel it-tħollija barra tal-isfida u s-superament tagħha, li fit-test Platoniku ssaħħaħ il-valur li jingħata lit-tiftixa għall-għarfien permezz tal-fakultà tar-Raġuni. Fi kliem ieħor, fir-rakkontar minn Ellul Mercer tal-allegorija tal-għar ma tiġi ssenjalata ebda pożizzjoni rigward id-dilemma Platonika.

Minkejja n-nuqqas ta' teħid ta' pożizzjoni l-kritika ma fittxitx li ssegwi l-fil ta' diskordanza evidenti fl-oġġezzjoni ta' Kelinu u tipprova tittraċċa fejn u fiex ir-rumanzier Malti seta' kkuntrarja l-filosfu Grieg; minflok attribwiet pożizzjoni li mhix ġustifikata ladarba m'għandha ebda għeruq fit-test. L-iżball fl-interpretazzjoni tnissel l-aktar għax il-kritika ssimplifikat is-sitwazzjoni billi xeħtet l-attenzjoni kollha fuq id-dikotomija bejn id-dawl u d-dlam. Qisu l-għażla għal Platun kienet jagħżilx bejn id-dawl ta' barra u d-dlam tal-għar, mingħajr ma jiġi kkunsidrat l-impatt imħolli mid-dawl li jgħammex. Konsegwentement il-kritika ma tikkunsidrax x'impatt seta' tħalla mill-isfida mressqa minn Sokrate u mwieġba minn Glawkun fuq it-test Malti. Minflok assumiet qbil perfett tar-rumanz mat-twemmin Platoniku. Interpretat ir-referenza għall-allegorija tal-għar bħala konstatazzjoni min-naħa tal-awtur Malti favur il-kisba tal-

għarfien mingħajr ebda riżerva permezz tat-tħaddim tal-fakultà tar-Raġuni, kif jixhed Friggieri meta jassoċja d-dawl li jgħammex mal-proċess li jwassal għall-kisba tal-għarfien:[18]

> Hemm paralleliżmu bejn il-ħruġ ta' Leli mill-'għar' tal-injuranza għad-'dawl li jgħammex' (i.e. iqanqal id-dubju, jaħsad, ifiehem), u l-ħruġ ta' Ninu mill-'għar' ta' Malta ('dil-gżira tal-boloh') bħala emigrant. It-tifsira tal-għar mudlam hi doppja: l-injuranza tal-moħħ u l-għeluq tal-pajjiż.[19]

Fl-isforz li l-inkorrettezza tiġi kkoreġuta jeħtieġ li tiġi analizzata dik l-evidenza fit-test li tixhed aħjar kif jaħsibha l-awtur. Ir-referenza li ssir għal kwotazzjoni minn Immanuel Kant, traskurata għalkollox mill-kritika,[20] tista' tiġi interpretata li tibda torjenta t-test lejn pożizzjoni awtorjali li hi dijametrikament opposta għall-viżjoni Platonika tal-kisba tal-għarfien.

Fl-istess sekwenza li fiha jissemmew l-allegorija tal-għar u d-diskordanza għall-filosofija ta' Platun, l-inseriment ta' ħsieb Immanuel Kant jista' jitqies bħala pass intenzjonat li jdgħajjef bis-sħiħ il-potenzjal li l-kritiċi sostnew li Ellul Mercer jagħti lir-Raġuni kif rappreżentata mid-dawl li jgħammex:

> [...] aħna l-bnedmin ma nistgħux nifhmu l-ħwejjeġ fihom infushom u naħsbuhom kif inhuma tassew, minħabba filli l-ħsieb tagħna, minkejja fina, jasal sa qies, u iżjed le.[21]

Is-sekwenza li fiha titqiegħed, ftit wara r-referenza għall-allegorija, tistabbilixxi relazzjoni bejn din tal-aħħar u t-ton diskordanti. Huwa evidenti li l-istrateġija tal-awtur hi li jevita milli jieħu pożizzjoni diretta u minflok jissuġġerixxi fehmtu bl-għajnuna tad-diffidenza ta' Kant rigward il-fakultà tar-Raġuni. Fil-fatt il-kwotazzjoni minn Kant fit-test Malti tista' tinqara li hi intenzjonata li tattakka l-qalba tal-viżjoni epistemoloġika-morali Platonika kif maħruġa mill-allegorija tal-għar. L-insistenza fuq il-limiti tar-Raġuni tenfasizza l-possibbiltà li wara kollox l-isforz jista' jkun inutli ladarba kif jissuġġerixxi l-filosfu Ġermaniż, kif ikkwotat minn Ellul Mercer, il-bniedem ma jistax jifhem l-affarijiet kif inhuma tassew minkejja l-isforzi tiegħu. Ir-rumanzier Malti, għalhekk, donnu jistidinna nikkunsidraw mill-ġdid l-enfasi ta' Platun favur li l-bniedem jesponi ruħu għad-dawl ikunu xi jkunu l-konsegwenzi.

It-tbegħid tat-test Malti mill-filosofija Platonika jiġi rreġistrat mat-tħaddim ta' strateġija oħra sinifikanti. L-inklinazzjoni lejn il-viżjoni mhux-Platonika

tinqabad sew fl-għażla tal-karatteristiċi li Ellul Mercer jattribwixxi lill-protagonista tar-rakkont. Platun seta' jkun kategoriku u jisħaq favur il-proċess ta' razzjonalizzazzjoni jkunu xi jkunu l-konsegwenzi għax jillimita l-assessjar razzjonali għal individwi mogħnija b'kapaċitajiet intellettivi u mkissra fit-taħriġ intellettwali. B'hekk, skont Irwin, huwa assigurat li l-individwi konċernati "*get the right answer*".[22] Mill-banda l-oħra, Ellul Mercer jgħabbi b'responsabbiltà simili lil xi ħadd li "ma kienx imħarreġ biżżejjed fit-tagħlim".[23] Anzi tul ir-rakkont jiġi enfasizzat f'diversi istanti kemm kien bniedem dgħajjef. B'din il-mossa l-karattru ssirlu improbabbli li jikseb dak mixtieq, u għalhekk it-test jitbiegħed sew mit-twemmin fir-Raġuni kif espress fl-allegorija tal-għar biex jitqarreb lejn ix-xettiċiżmu ta' Kant. L-orjentazzjoni tinbidelx f'viżjoni jiddependi fuq kemm l-awtur jirnexxilu joħloq qafas narrattiv li fih ir-reazzjoni tiegħu għall-valuri epistemoloġiċi-morali Platoniċi tkun tagħmel parti integrali minnu.

It-tweġiba Kristjana għad-dilemma Platonika

Ellul Mercer ifittex li jipprovdi l-qafas li fi ħdanu tissawwar il-viżjoni li jidher li xtaq jirrappreżenta permezz tar-referenza biblika tas-Siġra tal-Għerf. Kif tosserva tajjeb Maria Camilleri, hemm xebh bejn ir-rakkont ta' Ellul Mercer u l-parabbola misluta mill-Ġenesi.[24] Bħal fil-parabbola Platonika, fit-test bibliku wkoll issir għażla li ġġorr magħha riperkussjonijiet morali. Iżda l-implikazzjonijiet wara ż-żewġ għażliet huma dijametrikament opposti għal xulxin: kuntrarju għal Platun l-għażla tal-bniedem fil-parabbola biblika ġġib il-kundanna. Iżda x'evidenza hemm biex wieħed jista' jibqa' jsostni li t-test ta' Ellul Mercer ixaqleb, kif deher s'issa, lejn id-direzzjoni tal-waqgħa tal-Bniedem ikkawżata mill-kisba tal-għarfien? Is-silta kkwotata tindika t-tweġiba u tikkonferma l-pożizzjoni mhux-Platonika li tibda titħaddan fit-test Malti:

> Iżda għal Leli dan kien il-bidu; din kienet iż-żerriegħa li, biż-żmien, nibtet u kibret u għamlet il-frott ...
> U t-togħma ta' dal-frott għalih kienet qarsa daqskemm għall-ewwel ħaseb li sa tkun bnina.[25]

Ir-referenza fis-silta għaż-"żerriegħa" u l-"frotta" tevoka l-isforz ta' bixra intertestwali tal-awtur li jqiegħed l-attività tal-qari ta' Leli fil-kuntest tat-tifsira

tal-parabbola biblika. L-impatt tas-sors oriġinali jibda jinħass jidwi hekk kif il-qari jsir iż-żerriegħa li eventwalment tħalli frott qares. In-narratur jgħidilna li minħabba l-qari "kien bired bis-sħiħ mhux biss fid-dmirijiet tiegħu tar-ruħ, iżda saħansitra fi twemminu".[26] B'kuntrast ma' Platun, li l-għarfien għalih hu sors ta' verità għall-bniedem, fir-rumanz Malti bħal fil-Ġenesi l-għarfien isir "is-semm li kien reda' Leli mill-kotba".[27] Il-ktieb isir is-sors ewlieni li jħassar lil Leli għax "[...] tjubitu u mħabbtu lejn is-sewwa ma kienu jaqblu xejn mal-fehmiet li xi kotba milli kien qara kienu tawh".[28] Għad-deċiżjoni tal-protagonista li jippersisti fit-triq li qabad hemm prezz li jrid jitħallas, u dan jissarraf fl-iżvilupp tat-tema tal-mard tal-moħħ marbut mal-kisba tal-għarfien. Imqiegħda fil-kuntest tal-parabbola tal-għar għalhekk, l-għażla ta' Leli favur l-għarfien ma tistax tiġi ġġudikata b'pożittiva. Hija relevanti wkoll f'dan is-sens influwenza oħra determinanti tas-sors bibliku. Fil-kwotazzjoni l-qari, bħad-dnub oriġinali, huwa l-bidu tal-problema. Ellul Mercer fil-fatt jindika l-għarfien bħala l-oriġini tal-problema f'Leli sa mill-fażi bikrija tar-rakkont, meta jiddeskrivi l-ħerqa inkwiżittiva li jistaqsi l-mistoqsijiet bħala "marda".[29]

Ir-referenza li ssir għal *Taħsir* ta' Max Simon Nordau, li l-kritika s'issa wkoll injorat kważi għalkollox, tkompli tqarreb it-test ta' Ellul Mercer lejn il-viżjoni tal-waqgħa tal-bniedem. Skont l-awtur fi kliem Pawlu Sulnata, f'xogħlu Nordau jisħaq li hemm kotba li mhumiex għajr "ħolqien ta' mħuħ sħan u marradin".[30] B'din l-asserzjoni tiġi evokata l-idea li l-għarfien jintrabat ma' proċess li hu negattiv fih innifsu, bil-konsegwenza li tikber il-possibbiltà fir-rakkont li kisbitu twassal għall-mard tal-moħħ. Dak li jispiċċa jġarrab Leli wara li jaqra ċerti kotba jikkonferma din l-interpretazzjoni. F'termini Platoniċi għalhekk, fit-test ta' Ellul Mercer l-għarfien mhux biss ma jitħaddanx akkost ta' kollox, talli għandu jiġi evitat ladarba jsir is-sors ewlieni li jħassar lil Leli. Mhux b'kumbinazzjoni li Leli jistrieħ momentarjament mill-kriżi li jkollu meta jitbiegħed mill-kotba kif tixhed din il-kwotazzjoni:

> U bil-qadi ta' dawn id-dmirijiet imqaddsa, u bix-xejn qari tal-kotba li kien jaqra qabel iżżewweġ, rasu straħet bil-kbir; it-thewdin li bih kien imhewden qabel għeb għalkollox.[31]

Barra minn hekk Pawlu bħala tabib jisħaqlu li għandu jaħraq kull ktieb li għandu biex jitbiegħed mill-marda li kienet ħakmitu.[32] It-teżi li jressaq Ellul Mercer hi ċara: jekk il-bniedem bħal Adam jiddeċiedi li jaqta' mill-frotta, allura l-waqgħa bħala konsegwenza ta' għemilu ssir inevitabbli.

Is-sens ta' fatalità marbut mal-inevitabbiltà kif misjuba fil-parabbola biblika jaħkem ukoll it-test ta' Ellul Mercer. Fl-istess sekwenza li fiha jiġi ssuġġerit il-limitu intellettwali ta' Leli, ir-rumanzier jestendi l-ħsara li l-għarfien jista' jikkawża saħansitra fuq min għandu l-akbar kapaċitajiet intellettivi:

> [...] imqar li kellu jkun għaref daqs Salamun, il-kotba li kien beda jaqra issa ma setgħu jwassluh imkien għajr f'beraħ bla qies li jnikket il-qalb, li jisraq serħan ir-ras, li jaqleb il-moħħ, li jmarrar, li jxejjaħ u bosta drabi jasal biex jeqred qabel il-waqt ħajjet il-bniedem.[33]

Għaldaqstant l-enfasi fuq l-inevitabbiltà tal-ħsara kkawżata minn ċertu qari ssuġġerita mill-kwotazzjoni, imsaħħa fit-test min-nuqqas ta' fiduċja fil-fakultà razzjonali ġġenerata mill-inseriment tal-kwotazzjoni minn Kant, timplika l-ħerqa tal-awtur li jitfa' lill-protagonist f'ċirku vizzjuż li jsir impossibbli għalih li jevita.[34] Fis-silta kkwotata, il-kisba tal-għarfien mhux biss hi deskritta li tħalli togħma qarsa, iżda hi wkoll qarrieqa bħalma jitqarraq Adam bil-frotta fil-parabbola biblika. Apparti hekk, kuntrarju għall-ħsieb ta' Platun, fit-tiftixa tiegħu Leli ma jarax l-istampa usa' li jirnexxilu jara l-priġunier tal-għar. Minflok isib ix-xejn li tant kien jibża' minnu Ellul Mercer, ix-xejn li jibda jikkundizzjona l-aġir tiegħu. L-impatt fuq il-komportament jista' jintwera l-aktar bil-falliment ta' Leli skont il-kriterju stabbilit minn Pawlu Sulnata fl-interpretazzjoni li jagħti tal-allegorija Platonika. Jekk skont Irwin l-impatt tal-kisba tal-għarfien permezz tal-proċess ta' razzjonalizzazzjoni hu li l-filosfu jfittex li jesprimi l-għarfien tiegħu tal-Ġustizzja, tas-Sbuħija u l-Forom l-oħra morali f'azzjonijiet li jħaddnuhom, l-azzjonijiet ta' Leli jixhdu li hu ma jagħrafx jiddistingwi bejn is-Sewwa li ma jqarraqx u dak li mhux għajr id-dell tas-sewwa. Kif se nuri fis-sezzjoni li jmiss, azzjonijiet Leli kkawżati mill-ideat li jsoff mill-kotba li jaqra jbegħduh flok iqarrbuh lejn is-Sewwa. B'hekk it-test ikompli jorjenta ruħu lejn il-possibbiltà li l-valuri marbutin mad-dikotomija bejn id-dawl u d-dlam jinqalbu ta' taħt fuq minn kif ikkonċepihom Platun. Minn dan il-lat ma tistax tinftiehem l-interpretazzjoni tal-kritiċi tas-sinifikat li skonthom tingħata lill-parabbola Platonika fit-test Malti.

B'mod ġenerali jista' jingħad li l-interpretazzjoni li tingħata tar-rumanz fittxet u għadha tfittex li twarrab l-influwenza evidenti tal-parabbola mill-Ġenesi fl-iżvilupp tar-rakkont biex tiffoka minflok fuq l-impatt li skont il-kritiċi tħalli l-parabbola Platonika. It-twarrib fil-ġenb tal-kwalifikazzjoni li Ellul Mercer jagħmel għall-asserzjoni ta' Platun, u l-impatt imħolli fuq l-interpretazzjoni tal-

eżitu tal-proċess, ma setax ma jissarrafx fit-tbegħid tal-analiżi mit-test. Mhux biss ma jinqabdux l-implikazzjonijiet li l-għażla li tinqata' l-frotta pprojbita ġġib magħha, imma t-tiftixa tiġi ppreżentata li twassal sabiex jintlaħaq għan Platun li tinkiseb il-verità. Dan il-fil ta' ħsieb isegwi Friggieri meta jsostni li l-għarfien iqanqal id-dubju u jfiehem.[35] Għalih il-punt tal-wasla fit-tiftixa ta' Leli jqarreb lejn il-verità assoluta li Platun emmen li tinkiseb mat-tħaddim tal-fakultà tar-raġuni. Il-kritiku ma jarax li r-raġuni tista' tfixkel il-fidi fir-rakkont, anzi skontu "l-istħarriġ intellettwali jibqa' għal Ellul Mercer it-triq tal-fidwa anki ta' min jemmen".[36] Minn din l-asserzjoni Friggieri jikkonferma dak li għalih hija l-ġibda lejn il-viżjoni Platonika fir-rakkont u jikkonkludi li l-"qari [...] jwassal għall-inċertezza matura u [...] jeqred iċ-ċertezza injuranta".[37] Kif għad irid jintwera, għal Ellul Mercer il-punt tal-wasla fil-vjaġġ imterraq mhux biss ma jissarrafx fil-kisba tal-verità kif jisħaq Platun, imma saħansitra jġib it-telfien tal-valuri mħaddna fil-punt li minnu jitlaq l-istess vjaġġ.

L-istess isostnu Camilleri u Charles Briffa. Huma wkoll iwarrbu fil-ġenb l-impatt negattiv mal-kisba tal-għarfien kif issuġġerit mir-referenza għall-frotta biblika, u jinterpretaw it-test daqslikieku Ellul Mercer segwa l-viżjoni Platonika kif tinħareġ mill-parabbola tal-għar. F'Camilleri dan jinħass meta tirreferi għat-tagħlim bħala li huwa "ta' siwi universali".[38] Is-siwi li tattribwixxi lit-tagħlim jissarraf fir-rakkont fix-xaqlib lejn il-parti tad-dawl fil-kunflitt mad-dlam, kif tixhed din il-kwotazzjoni: "It-tnejn li huma, imdawlin b'dawl ġdid, inqatgħu għalkollox mill-konservattiżmu tal-ambjent tagħhom, biex jgħixu f'dinja differenti".[39] F'Kelinu Miksat u Leli Braġ Camilleri tara l-priġunier li jara d-dawl fil-parabbola Platonika. Briffa jidwi kważi kelma b'kelma lil Friggieri meta jgħid li "bil-qari l-bniedem itejjeb l-individwalità u l-umanità tiegħu",[40] u fuq il-premessa jikkonkludi li Leli "kellu vjaġġ miċ-ċertezza tal-injoranza tradizzjonali għad-dubji tal-intellettwalità".[41]

Fil-ħerqa li ma joskurawx il-viżjoni politika tal-awtur li fiha t-tagħlim jitqies bħala għodda essenzjali għall-fidwa tal-klassi mhux-privileġġata,[42] li fir-rakkont jinfatam mit-tagħlim li jwassal għat-telfien tal-fidi, il-kritiċi jinqabdu fin-nasba li jinjoraw kompletament il-possibbiltà li t-test jinqara bħala tweġiba għall-affermazzjoni Platonika favur l-għarfien mingħajr limiti. Issimplifikaw id-dikotomija bejn id-dlam u d-dawl u ħaddmuha biex jinterpretaw il-karattru ta' Leli bħala l-affermazzjoni tal-viżjoni epistemoloġika-morali Platonika. Minn din il-perspettiva setgħet tissostna t-teżi li l-proċess razzjonali hu ppreżentat b'pożittiv minn Ellul Mercer. Dan meta kuntrarju għal x'jiġri fil-parabbola Platonika, u kuntrarju għal xi ssostni l-kritika għalhekk, tul ir-

rakkont id-dawl jintwera wkoll bħala negattiv u d-dlam bħala pożittiv. B'hekk inħbiet il-pożizzjoni tar-rumanzier kontra l-proċess razzjonali, u tgħattiet il-kundanna ċara għall-qari ta' ċerti kotba. Fin-nuqqas tal-kritiku li jaqra din il-pożizzjoni awtorjali l-interpretazzjoni tispiċċa, fi kliem Mark Currie, toħloq hi l-oġġett.[43] Leli kif jinħareġ mill-analiżi mhux biss jinħoloq mill-kritiku imma hu dijametrikament oppost tal-Leli testwali. Din id-differenza tistrieħ fuq l-interpretazzjoni tal-kriżi li jġarrab Leli. Għaldaqstant il-pass li jmiss hu li tiġi analizzata d-dinamika li biha tiżviluppa u l-impatt li tħalli.

Bejn telfa sublimi u disfatta mistmerra

Id-deċiżjoni tal-kritiċi li x-xebh jitnissel mal-parabbola Platonika minflok mal-parabbola biblika affettwat l-interpretazzjoni tat-test b'żewġ spustamenti determinanti: fl-irfigħ tar-responsabbiltà għall-kriżi u l-waqgħa morali mġarrba u l-ispustament tal-ispazju fejn tiġġarrab it-taqbida. Ir-responsabbiltà ċċaqalqet minn spallejn Leli biex intefgħet fuq il-folla, filwaqt li t-taqbida tmexxiet mill-interjuri tal-protagonista lejn il-kunflitt mal-folla. Dan il-qari żbaljat issarraf fl-interpretazzjoni tal-protagonista bħala emarġinat sublimi. Ir-raffigurazzjoni tal-protagonista li l-elementi tal-"emarġinat" u tas-"sublimi" jevokaw se tittieħed bħala l-fattur ewlieni li jikkostitwixxi l-qofol tat-tbegħid tal-analiżi mit-test ladarba tikkuntrasta sew max-xbieha ta' disfatta mistmerra li r-rakkont jagħlaq biha.

Ix-xbieha ta' emarġinat li l-kritika fittxet li tressaq 'il quddiem kienet titlob li Leli jintwera bħala l-vittma ta' kunflitt mas-soċjetà, anki jekk l-evidenza testwali tissuġġerixxi mod ieħor. Għal dan il-għan l-emarġinazzjoni tal-priġunier wara li l-folla tqisu b'miġnun ittieħdet bħala l-mudell li fuqha r-rumanzier Malti bena l-iżvilupp tal-karattru tiegħu. Twarrab il-fatt li kien Leli stess li kkawża l-problema lilu nnifsu permezz tal-qari, biex il-ħtija nxteħtet fuq iż-Żgħirin li skont il-kritiċi ma fehmuhx u għalhekk għaddewh b'miġnun. L-impostazzjoni ta' dan il-mudell tista' tinqara f'Camilleri meta tisħaq li "meta l-bniedem jibda jgħid x'ra, in-nies tidħak bih, u żżommu b'miġnun".[44] Il-konferma ta' kemm il-qari tat-test Malti ġie kkundizzjonat mid-destin imġarrab mill-priġunier fil-parabbola Platonika tinħass fil-ġudizzju ta' Friggieri li "il-karattru ġwejjed tiegħu spiċċa biex sar il-karattru ta' ribell li ma jiftihemx mill-miġemgħa u jingħadd bħala miġnun".[45] Azzopardi jidentifika l-istess kawża u effett fl-osservazzjoni li Leli "jirtira biex jikkuntempla l-kriżi profonda fih innifsu mnissla mill-konfront tiegħu mas-soċjetà li taħkem u

tiddetta".[46] Briffa wkoll jadotta l-istess fil ta' ħsieb, u b'referenza għal Leli jsostni li "jipprova jeħodha kontra l-impożizzjoni kulturali tar-raħal tiegħu, u għax jirnexxilu jiġġennen".[47]

Sabiex il-kritika tasal għall-konklużjonijiet tagħha ħteġilha li tinjora l-evidenza testwali. Kif jixhdu d-diversi kwotazzjonijiet jinħoloq duwaliżmu bejn Leli u l-folla, bil-kritika tinsisti li l-protagonista tar-rakkont jintwera fuq in-naħa t-tajba u l-folla fuq in-naħa l-ħażina. Għal dan il-għan il-ħerqa intellettwali ta' Leli li jistħarreġ kwistjonijiet relatati mal-fidi ntweriet bħala pożittiva. Friggieri jinqabad jipprova jgħatti l-implikazzjonijiet tal-imġiba immorali ta' Leli biex ma jinxteħet ebda dell fuqu. Għaldaqstant il-kritiku jisħaq li t-ton tar-rakkont fejn tidħol il-kriżi fil-fidi għandu jinqara bħala rikonċiljatorju, għax "l-isforz ewlieni tar-rumanz hu li jirrikonċilja lill-kultura filosofika moderna mat-twemmin f'Alla nnifsu".[48] Skont Friggieri għalhekk, il-proċess intellettwali ma jikkompromettix il-fidi. Anzi d-dubji ta' Leli għandhom iservu għall-affermazzjoni u mhux għaċ-ċaħda ta' dak li jemmen fih. Il-konklużjoni miġbuda tistrieħ fuq il-premessa li "donnu l-għerf ma jħażżenx lill-bniedem u jwebbislu qalbu".[49] Iżda l-kwotazzjoni hi misluta mill-fażi li fiha Leli jkun għadu ma ġarrabx il-qilla tal-kriżi. Il-parzjalità tal-ġudizzju joħroġ biċ-ċar meta wieħed isegwi lil Leli fil-fażi aħħarija tal-kriżi tiegħu.

Il-konferma ta' kemm hi żbaljata l-kritika tisseddaq fis-sekwenza li suppost issaħħaħ u mhux tikkontradixxi l-argumentazzjoni żvolġuta. Ir-referenza li jagħmel Leli għal Malta bħala "gżira tal-Boloh"[50] ġiet interpretata li tiġġenera d-dikotomija bejn il-wieħed u l-folla bbażata fuq min għandu l-għarfien u min m'għandux. Mid-distinzjoni tinħareġ il-konklużjoni li Leli hu superjuri għall-bqija ladarba "ir-raħal hu statiku, u l-ispirtu jinsab miexi".[51] Iżda l-awtur jibni s-sekwenza b'tali mod li l-ġudizzju mgħoddi jispiċċa jikxef l-arroganza ta' min jaħseb li jaf ħafna minflok jikkonstata l-pożizzjoni favur it-tagħlim. F'din l-istrateġija awtorjali għandu sehem determinanti l-karattru ta' Kelinu.[52] Ellul Mercer jutilizzah biex id-dikotomija li tiffavorixxi d-dawl tibda titnaqqar minn ġewwa sakemm eventwalment tinqaleb ta' taħt fuq. Fi kliem ieħor, hija l-persuna li fid-dikotomija Platonika jappartjeni għad-dawl li jwissi kontra l-ħsara li l-istess dawl jista' jikkawża. Kelinu jwiddeb lil Leli li l-ħajja ta' dawk li hu jsejjaħ boloh hija eqreb lejn is-sewwa ladarba twemminhom "jagħtihom aktar benna, sabar u sliem milli sibna int u jien fil-kotba tal-għorrief li ma jemmnux".[53] L-istqarrija hija intenzjonata li tikkontradixxi dak li lura fir-rakkont Kelinu stess saħaq li jargumenta Platun fil-parabbola, jiġifieri li min joħroġ barra mill-għar ikun espost għas-"Sewwa li ma jqarraqx".[54] Fi kliem Kelinu

stess, kuntrarju għal Platun id-dlam huwa aktar ta' benefiċċju għall-bniedem mid-dawl. F'dan il-kuntest joħroġ għalhekk biċ-ċar kemm ħsieb l-awtur kien li l-ġudizzju ta' Leli fuq iż-Żgħirin jintwera bħala żbaljat. L-intervent tan-narratur li jikkuntrasta l-għaqal ta' Kelinu mal-prużunzjoni frott l-immaturità ta' Leli tkompli tikkonferma din il-pożizzjoni. Is-sitwazzjoni ta' Leli tkompli titgħarraq hekk kif in-narratur iżid li n-nuqqas ta' fidi kien qiegħed jakkomoda l-imġiba immorali tiegħu billi "kien qed iġiegħel lilu nnifsu jħoss eħfef it-toqol tal-ħajja ħatja li kien qed jgħaddi ma' Klara Buqerq".[55] Huwa veru li l-protagonista tar-rakkont bħall-priġunier tal-parabbola jagħżel id-dawl għammiexi, imma huwa evidenti li l-awtur jippreżenta d-deċiżjoni bħala prużunzjoni kundannabbli.

Kemm id-deċiżjoni ta' Leli tintwera bħala żbaljata joħroġ mill-fatt li l-falliment ta' Leli jintwera li ġie kkawżat minn għemilu. Leli jimrad mhux għax in-nies tgħaddih b'miġnun kif isostnu l-kritiċi, imma għax jinħakem minn sens ta' rimors wara li martu tintebaħ li hu kien bidilha ma' mara oħra. Hu stess jistqarr ma' martu li kien beda jara lil ħajtu bħala tpattija għall-ħażin li jkun għamlilha.[56] B'konsegwenza ta' das-sens ta' rimors imur lura fiżikament u mentalment u fl-istess perjodu jintebaħ f'żewġ okkażjonijiet li l-komportament tiegħu ma kienx ta' wieħed normali.[57] Is-sekwenza li fiha l-qarrej jassisti għall-awtokonfessjoni ta' Leli tikkonferma kemm hu kien il-kawża ewlenija għal dak li ġralu. Leli jammetti miegħu nnifsu li kien tilef kulma kellu bil-kisba tal-għarfien, u għalhekk tefa' lilu nnifsu f'pożizzjoni fejn anki l-ifqar bniedem fir-raħal aħjar minnu ladarba għandu t-tama li tista' tfarrġu u tħennih.[58] Ir-rebħa morali li tant jisħqu fuqha l-kritiċi tiġi fix-xejn bl-ammissjoni tal-falliment minn kliem l-istess protagonista kif tixhed din il-kwotazzjoni:

> Tqarraqt, Lel! Tqarraqt bil-kbir! U tqarraqt għax ma ntbaħtx, meta kien għadu l-waqt, li mhux tassew li l-għerf iġib il-hena u li l-ħelsien minn kull rabta li għandu l-bniedem iwassal fil-ġenna tal-art![59]

L-istħarriġ intellettwali mhux biss ma jissarrafx fit-triq tal-fidwa kif jalludu l-kritiċi, imma jikkorrompih u jibdlu fi bniedem "li f'kollox jara l-ikrah u l-ħażin, li jobgħod kollox u li jixraqlu li jistmellu kulħadd".[60] Ir-referenza għall-istmellija mistħoqqa minn kulhadd turi biċ-ċar kemm Leli kif joħroġ mill-analiżi nħoloq mill-kritika u mhux riflessjoni tal-karattru fit-test. Tmiem ir-rakkont, bit-talba tas-Sa Marjann biex il-Mulej ireġġgħalha lura lil binha lejn it-triq tal-fidi, spiss ġie interpretat bħala sinjal ta' tama li Leli jerġa' jikseb dak li tilef.[61] Li ma jitqiesx f'din il-konsiderazzjoni hu li Leli, lejn tmiem ir-rakkont,

jisħaq għal darba darbtejn li kien tbiegħed wisq biex jerġa' jirritorna lejn it-triq tal-fidi. Ellul Mercer ried jippreżenta l-viżjoni li min jittarraf jiġġarraf, u għalhekk Leli kellu jħallas il-prezz għall-prużunzjoni tiegħu.

Konklużjoni: *Leli ta' Ħaż-Żgħir* bħala potenzjal mhux sfruttat

Il-biża' lil Ellul Mercer ikkompromettieh milli jmur lil hinn mill-pożizzjoni mittieħda minn Dun Karm Psaila f'*Il-Jien u Lil Hinn Minnu*. Kuntrarju għall-ġudizzju ta' Mario Azzopardi, li jisħaq li "x-xogħol soċjorealista ta' Ellul Mercer huwa mbiegħed ħafna mill-intenzjonijiet ta' Dun Karm Psaila, is-saċerdot li ħoloq poeżija li skapulat it-traġedja 'tal-kotra li ma tafx taħseb għax ma għallmuhiex'", ir-rumanz jibqa' ma jirreġistrax il-qtugħ drastiku li joftmu mit-tradizzjoni.[62] Mhux biss jeskludi r-Raġuni bħalma jagħmel Dun Karm, iżda jasal biex jikkundanna dik l-għodda li hu stess kien tant jemmen li tista' tifdi lill-bniedem. Il-paragun ma' Dun Karm ikompli jkun sfavorevoli għar-rumanzier meta jitqies li *Leli ta' Ħaż-Żgħir* ma jilħaqx il-kobor tal-poema tal-Poeta Nazzjonali. Ma jirnexxilux jilħaq il-profondità fi ħsieb il-qassis, ibbażat fuq il-kunflitt bejn tradizzjonijiet filosofiċi li l-poeta jittrasformah f'sensiela ta' xbihat mingħajr ma l-profondità tkun kompromessa. Anzi r-rumanz jibqa' limitat kif jista' jintwera fid-diversi livelli li jikkostitwixxu t-test, fosthom fit-tħaddim tat-teknika narrattiva u fl-użu li jsir mir-referenzi għal testi oħra.[63] Il-pożizzjoni mittieħda setgħet tellfitu għalhekk il-possibbiltà li jisfronda l-limiti ta' gżira iżolata mill-kontinent billi jkun kontemporanju fil-ħsieb u parteċipi fil-kurrenti ta' letteraturi oħra. F'termini Platoniċi, biex ma jissugrax għażel il-konfort tad-dlam ġewwa l-għar minflok is-sogru li jesponi ruħu għad-dawl li jgħammex ta' barra. Il-biża' mill-isfida fisser, fl-aħħar mill-aħħar, it-telfien taċ-ċans li Ellul Mercer kellu f'idejh li joħloq test li jimmarka l-letteratura Maltija. L-isfida jista' jingħad li ntlaqgħet sew minn Juan Mamo. Għal dak li kiseb, *Ulied in-Nanna Venut fl-Amerka* jista' jitqies fost l-aqwa xogħlijiet fit-tradizzjoni narrattiva Maltija.

Noti

1 Mario Azzopardi jagħti din id-definizzjoni lil Leli Braġ f'"Dokument inedit dwar Ġużè Ellul Mercer," minn *Mis-Sillabu*, 1.2 (1984) 25.

2 F'moħħi għandi l-aktar l-interpretazzjonijiet ta' Oliver Friggieri, Maria Camilleri, Mario Azzopardi u Charles Briffa, li lkoll jiġbdu lejn l-istess kurrent ta' ħsieb li jien se nikkontesta.

3 Oliver Friggieri, "Il-Mixja ta' Ellul Mercer mir-Realtà għall-Kuxjenza," minn *Leli ta' Ħaż-Żgħir* (K.K.M., 2010) 5.

4 Importanti li mill-ewwel jiġi stabbilt il-fatt li Ellul Mercer jagħti tifsiriet opposti lid-dawl u d-dlam milli jagħtihom Platun. Għall-filosfu Grieg id-dawl hu l-għarfien tad-dinja spiritwali, id-dinja tal-Ideali li hi aktar reali mir-realtà materjali. F'din id-dikotomija d-dlam huwa relattivament inferjuri ladarba jirrappreżenta l-għarfien tad-dinja materjali. Fit-test ta' Ellul Mercer id-dawl hu aktarx ta' bixra materjalista la jikkompromettі t-twemmin spiritwali u b'hekk, ironikament, iqarreb lejn it-twemmin fil-materja abbinat mad-dlam Platoniku. Paradossalment għalhekk, fit-test Malti huwa d-dlam li javviċina lejn id-dawl Platoniku.

5 Friggieri 5.

6 F'dan l-istudju se tiġi kkunsidrata t-teżi li l-kritika ddevjat mit-test biex ma tikkompromettix l-idea li Ellul Mercer kien favur it-tagħlim. Raġuni oħra li tista' tispjega d-devjazzjoni tal-kritika hija x-xewqa li jiġi impost il-mudell tal-antieroj fl-interpretazzjoni tan-narrattiva Maltija. Ara "Il-figura problematika tal-antieroj Malti: Leli Braġ bejn figura testwali u ħolqien tal-analiżi", esej li għad irid jiġi ppubblikat.

7 Ma nistax ma nsemmix lil Michael Grech, lekċerer tal-Filosofija l-Junior College, li għenni mhux ftit sabiex nifhem aħjar it-teorija epistemoloġika Platonika.

8 Terence Irwin, *Plato's Moral Theory: The Early and Middle Dialogues* (New York: Oxford University Press, 1991) 285.

9 Irwin 285

10 L-interpretazzjoni tat-tlugħ lejn il-post li minnu l-priġunier jara d-dawl bħala referenza għall-proċess razzjonali tinftiehem f'din is-silta mis-Seba' Ktieb tar-*Repubblika*: "*And you won't go wrong if you connect the ascent into the upper world and the sight of the objects there with the upward progress of the mind into the intelligible region*". Misluta minn Plato, *The Republic*, tradott minn Desmond Lee (Penguin Classics, 1987) 260.

11 Plato 258-259.

12 Irwin 221.

13 Ġużè Ellul Mercer, *Leli ta' Ħaż-Żgħir* (K.K.M., 2010) 90.

14 Ellul Mercer 91.

15 Friggieri 5.

16 Ta' min wieħed jinnota li din id-dimensjoni ta' fidi hi nieqsa fi Platun. Waqt li l-filosofija tiegħu hi fundamentalment spiritwali, l-ispiritwalità Platonika tissejjes fuq ir-Raġuni u mhux fuq il-fidi.

17 Ellul Mercer 92.

18 Charles Briffa jiġbed l-istess konklużjoni meta jisħaq li "r-rumanz irid li l-bniedem jitgħallem jiddubita ħalli jiftaħ moħħu u jasal biex jifhem". Ara *Il-Letteratura Maltija: L-Istorja tan-Narrattiva* (University Publishing, 2008) 559.

19 Friggieri 5-6.

20 Indikattiv huwa l-ġudizzju li tgħaddi Maria Camilleri f'dan ir-rigward: "Imma l-akbar nuqqas li nara f'dan ir-rumanz, huwa li Ellul Mercer għabba ħafna l-istorja b'argumentar u spekulazzjonijiet filosofiċi [...] kien ikun wisq aħjar, kieku ħalla barra dan it-tagħrif". Meħuda minn *Leli ta' Ħaż-Żgħir: Noti Kritiċi minn Maria Camilleri* (PEG Ltd, 1985) 65.

21 Ellul Mercer 93.

22 Irwin 285.

23 Ellul Mercer 98.

24 Ara Maria Camilleri 68. Minkejja l-osservazzjoni preċiża tagħha Camilleri ma tiflix l-impatt tal-ġrajja biblika fuq ir-rakkont. Minflok tiddeċiedi li twarrabha fil-ġenb u x-xebh tibnih fuq l-allegorija tal-għar. Fl-isforz tagħha li ssostni t-teżi li l-awtur hu favur it-tagħlim, ma għarfitx tiddistingwi bejn it-tagħlim li jgħin biex tittejjeb il-qagħda soċjali, u meta l-bniedem jipprova jifhem dak li għal Kant hu lil hinn mill-kapaċità razzjonali tiegħu u konsegwentement jitlef ruħu. Il-bqija tal-kritiċi żammew l-istess linja ta' ħsieb.

25 Ellul Mercer 97.

26 Ellul Mercer 141.

27 Ellul Mercer 202. Ġudizzju simili jinstab f'p. 81, fejn il-kotba li beda jaqra Leli huma deskritti bħala "mimlijin qżież u semm".

28 Ellul Mercer 222.

29 Ellul Mercer 16.

30 Ellul Mercer 95.

31 Ellul Mercer 175.

32 It-tifsira li tingħata lill-ġenn tkompli tbiegħed lil Platun minn Ellul Mercer: filwaqt li għal Platun hu divin, fir-rumanz Malti l-ġenn hu patoloġiku.

33 Ellul Mercer 98.

34 Is-sens ta' inevitabbiltà huwa kkonfermat f'żewġ istanti oħra. Hi evidenti f'p. 192 fl-osservazzjoni tan-narratur li "Leli wasal biss fejn, irid u ma jridx, fl-aħħar wassluh il-kotba li kien qara", u lejn tmiem ir-rakkont tikkonferma ruħha fl-ammissjoni ta' Leli li ladarba bit-tagħlim li kiseb ittarraf, ma setax ma jġarrafx lilu nnifsu: "U stajt naħseb li dak li kont qed nagħmel ma setax iwassalni għajr fejn wasalt" 255.

35 Ara Friggieri 5.

36 Friggieri 6.

37 Friggieri 5.

38 Camilleri 72.

39 Camilleri 72.

40 Briffa 558.

41 Briffa 559.

42 Camilleri ssostni li r-rumanz jirrifletti l-motivi tas- "siwi tat-tagħlim u l-edukazzjoni fost il-poplu" u "il-ħtieġa ta' riformi soċjali li jagħtu fiżjonomija ġdida lis-soċjetà Maltija". Ara Camilleri 61.

43 Mark Currie, *Difference* (London: Routledge, 2004) 16.

44 Camilleri 71.

45 Friggieri 5.

46 Azzopardi, "Ġużè Ellul Mercer: Kuxjenza u Intellett", *Mis-Sillabu*, 1.1 (1984) 12.

47 Briffa 556.

48 Friggieri 5. It-ton rikonċiljatorju li jisħaq fuqu Friggieri bejn it-twemmin u l-kultura moderna jistona mad-deskrizzjoni li tingħata dwar tnejn mill-kontributuri ewlenin għall-iżvilupp tal-ħsieb modern. Ellul Mercer, permezz ta' Pawlu Sulnata, jenfasizza l-fatt li Nietzsche kellu moħħu marid, u Schopenhauer hu deskritt bħala "xebh waħxi ta' bniedem moħħu mħassar li jixraqlu jgħix biss qalb l-imġienen" 95.

49 Ellul Mercer 215.

50 Ellul Mercer 196.

51 Friggieri 4.

52 L-awtur juża l-istess strateġija drabi oħra, u għalhekk jissaħħaħ l-argument li l-figura ta' Kelinu sservi ta' sors ewlieni li jikkundanna l-pożizzjoni Platonika: tintuża fis-sekwenza li fiha Kelinu jwissi lil Leli biex joqgħod attent x'jaqra, u tintuża wkoll meta hu jisħaq li għalkemm lanqas elf Kungress Ewkaristiku ma kien se jroddlu l-fidi lura, fl-istess nifs iwissi dwar xi jkun tilef min jitlef il-fidi tiegħu.

53 Ellul Mercer 197.

54 Ellul Mercer 92.

55 Ellul Mercer 197.

56 Ara Ellul Mercer 218.

57 Ara s-sekwenzi li fihom Leli jintebaħ bil-komportament mhux normali tiegħu meta jkun għax-xogħol u fil-każin. Ellul Mercer 224-226.

58 Ara Ellul Mercer 254.

59 Ellul Mercer 254.

60 Ellul Mercer 249.

61 Ara pereżempju Friggieri 6-7.

62 Azzopardi, "Dokument Inedit" 26.

63 B'konsensus ġenerali l-kritika għammdet ir-rumanz ta' Ellul Mercer bħala l-prototip tar-rumanz psikoloġiku Malti. Għalkemm ir-rumanz jista' jitqies bħala sforz li jbiegħdu b'xi mod mit-tradizzjoni tar-rumanz Malti, niddubita kemm il-qtugħ jitwettaq teknikament. Jistona pereżempju l-fatt li jekk qatt jista' jingħad li r-rakkont jinkorpora fih xi tentattiv ta' introspezzjoni, it-teknika li titħaddem hi mill-aktar rudimentali. Imqiegħed fil-kuntest tat-tradizzjoni tar-rumanz Ewropew, it-test Malti jqarreb lejn ir-rumanz tas-seklu dsatax u ma juri ebda traċċa tal-esperimentazzjoni tar-rumanzi ta' żmienu.